

Toespraak Ernst Hirsch Ballin,
voorzitter van de Raad van Toezicht

Welkom,

het
anne frank huis
is vernieuwd

Majesteit,
Mevrouw de burgemeester,
Dames en heren

Geruststellend kan een bezoek aan het Anne Frank Huis niet zijn. Dat voelde ik ook toen Otto Frank mijn vader en mij het huis liet zien – ik was een jaar of negen – kort voor de openstelling als museum, maar ik kon dat gevoel nog niet verwoorden. Wat is gebeven, is een beeld van dat eerste bezoek: de draaiende boekenkast die de doorgang naar het achterhuis aan het oog onttrok, hetzelfde beeld dat u straks voor u ziet op de catalogus van het vernieuwde museum. Wat een vernuft om daar een kast met ordners aan te brengen, wat een angst achter de deur, acht mensen die hoopten niet ontdekt te worden, niet te worden verraden.

In haar dagboek van 11 april 1944 schrijft Anne over de angst die haar beving na de inbraak in het voorhuis, waar de politie op afkwam. Een paar zinnen uit het Dagboek: “Stappen op onze trap, dan gerammel aan de draaikast. Dit moment is onbeschrijfelijk. ‘Nu zijn we verloren!’ zei ik, en ik zag ons allen diezelfde nacht nog door de Gestapo weggevoerd.” Als “de politie terug zou komen, dan moeten we zeggen dat we schuilers zijn; of het zijn goede Nederlanders, dan is het best, of het zijn NSB’ers, dan moeten we ze omkopen!” Haar vader was bezorgd dat Annes dagboek zou worden gevonden; een van de anderen wilde het daarom maar verbranden. “Dit en toen de politie aan de kastdeur rammelde, waren mijn bangste ogenblikken, m’n dagboek niet, m’n dagboek alleen samen met mij!”

In 1970 schreef Otto Frank in een boek dat ik van hem kreeg “dat het niet voldoende is met bewondering en medelijden aan Anne te denken, maar dat haar Dagboek een aansporing moet zijn om tot verwerkelijking van de idealen en ideeën die erin uitgedrukt zijn, bij te dragen.” Dat is exact

waartoe het museum zijn talloze bezoekers van over de hele wereld, uit vele landen, religies en culturen wil uitnodigen. De geschiedenis die in de vernieuwde ruimten voor en naast het Achterhuis wordt getoond, begint niet met het moment in de zomer van 1942 waarop de familie zich in het Achterhuis verschool, maar in 1933. Beelden en documenten laten zien hoe broos vrijheid en recht zijn, als haat en angstaanjagend geweld de overhand krijgen. In 1933 was met de Machtsübernahme binnen enkele maanden de toekomst van de familie Frank en alle andere joodse en dissidente Duitsers te gronde gericht; in 1940 was binnen enkele maanden het bezette Nederland voor de vluchtelingen en joodse burgers evenzeer een onveilige plaats geworden. De draaiende boekenkast was geen muur of verschansing; maar wel de laatste bescherming die de familie restte – na in 1933 naar Nederland te zijn uitgeweken, na hun vergeefse pogingen nog overzee te vluchten, nadat Annes oudere zus Margot was opgeroepen zich bij de bezetter te melden. De stilte in het benauwde achterhuis, de verduistering van de ramen, de camouflage van de trap, was wat hun overbleef. Maar zo jong als ze was, wist Anne in haar roerige innerlijk verbindingen te leggen met de wereld waarvan zij droomde. “Peter”, schreef zij op 16 maart 1944, veertien jaar jong, “heeft een eigen kamer waar hij in werkt, droomt denkt en slaapt. Ik word van de ene hoek naar de andere geduwd. Alleen ben ik nooit in m’n gedeelde kamer en toch verlang ik daar zo erg naar. Dat is dan ook de reden dat ik naar de zolder vlucht. Daar en bij jou [haar dagboek] kan ik even, heel even mezelf zijn. Toch wil ik over m’n verlangens niet zeuren, integendeel, ik wil moedig zijn!” En op D-day, 6 juni 1944, nog geen twee maanden voor het Achterhuis werd ontmanteld, schreef zij: “de hoop, die doet leven, die maakt ons weer moedig, die maakt ons weer sterk”.

Alleen in een spiegel ziet de bezoeker iets van de ontoegankelijke zolderruimte die Annes uiterste plaats van toevlucht was, en van het uitzicht uit het raam. Verontrusting over de kwetsbaarheid van recht en vrijheid, over het geweld dat abrupt of sluipenderwijs een samenleving in zijn greep krijgt, kan enkel met moedig idealisme worden beantwoord. Daarvoor moeten we in gedachten onze eigen zolderkamer weten te vinden.

Otto Frank wilde het huis bestemmen tot een plaats van dialoog van jonge mensen uit alle windstreken. De uitwerking van deze taak is in de loop der jaren veranderd, maar de missie is gebleven. De vernieuwing van het museum rond het Achterhuis biedt daarvoor de best mogelijke

voorzieningen. De raad van toezicht is erkentelijk voor de toegewijde inzet van directie, medewerkers, architecten en uitvoerders bij dit veeleisende vernieuwingsproject, begonnen in de tijd van Wim Kok als voorzitter, die we ook hier dankbaar en respectvol gedenken. Vanuit onze raad en met de andere bestuursleden van onze steunstichtingen heeft Niek Ketting een cruciale, altijd waakzame bijdrage geleverd.

Anne wilde het Dagboek bij zich hebben, wanneer het moment gekomen zou zijn om het Achterhuis in vrijheid te verlaten. De toewijding daaraan was haar eerste levenstaak geworden, ondanks die angstige onzekerheid of zij het dagboek zou kunnen voltooien. De bezoeker van nu komt na de rondgang door het Achterhuis in de zaal waar het echte dagboek te zien is. Iedereen valt het op hoe stil de bezoekers daar zijn; het is alsof ze de woorden van het dagboek niet willen overstemmen. Zo moet het ook zo zijn. We overladden de bezoekers hier niet met vermaningen. We hielden het bij het feit dat Anne in de benarde, benauwde leefsituatie van het achterhuis idealen van medemenselijkheid levend hield. Het was haar overtuiging dat de relaties van mensen niet mogen worden bepaald door de manier waarop anderen hen in groepen indelen, maar enkel door hun eigen gezindheid, hun medemenselijkheid. Enkele weken voor haar deportatie, op 15 juli 1944, schreef Anne: “Ik zie hoe de wereld langzaam steeds meer in een woestijn herschapen wordt, ik hoor steeds harder de aanrollende donder, die ook ons zal doden, ik voel het leed van miljoenen mensen mee, en toch, als ik naar de hemel kijk, denk ik, dat dit alles zich weer ten goede zal wenden, dat ook deze wreedheid zal ophouden, dat er weer rust in vrede in de wereldorde zal komen.”

Ik ga nog even met u in gedachten terug naar de boekenkast, de deur die dood en leven scheidde: dat ene meubelstuk dat de bezoekers passeren voor zij de door de bezetter en profiteurs leeggehaalde ruimten betreden. Otto wilde dat ze leeg bleven. Zo is het nu eenmaal: leeg van de mensen die er schuilden, leeg van hun bezittingen, maar nu gevuld met bezoekers en hun gedachten en gevoelens. Wie die kast met ordners passeert, gaat een ruimte binnen die twee jaar lang onttrokken was aan het geweld en de vervolging; een donkere ruimte waarin werd geleden, al moest het onvoorstelbaar ergste nog komen, waarin werd gestudeerd, getwist en bemind, overleefd, en hoop levend gehouden. Achter die deur was een

schuilplaats, niet alleen van mensen die wilden overleven, maar ook van idealen die levenskracht geven.

Wat ik meer en meer besef, is wat het betekent om door die deur een ruimte binnen te gaan die men alleen wilde verlaten als er buiten vrijheid is, en respect voor ieder mens. In dagen van angst [11 april 1944] schreef Anne: “Wij Joden [...] moeten moedig zijn en sterk, moeten alle ongemakken op ons nemen en niet mopperen, doen wat in onze macht ligt en op God vertrouwen. Eens zal deze verschrikkelijke oorlog toch wel aflopen, eens zullen wij toch weer mensen en niet alleen Joden zijn!”

Anne was dat niet vergund, en evenmin haar familie en de andere onderduikers, en evenmin de miljoenen andere Joodse kinderen, vrouwen en mannen. Een bezoek aan het Achterhuis kan mensen niet geruststellen, wel moed geven om eigen levenstaken te vervullen. De zalen die de bezoeker betreedt bij het verlaten van het Achterhuis nodigen uit om daarover de gedachten te laten gaan. Het Achterhuis houdt ons een spiegel voor, een spiegel van de vrijheid die in de harten van mensen leeft, gedachten en verlangens die zich niet laten opsluiten. In een spiegel ziet de bezoeker van het Achterhuis wat Anne door het zolderraam kon zien, een glimp van vrijheid in de lucht, bij het geluid van een klokkentoren die nieuwe uren blijft aankondigen zolang mensen samenleven.

Die spiegel daarboven gunt ons een blik in de ultieme vluchtplaats van Anne, de zolder. Dit museum, dit huis houdt ons een spiegel voor. Aan welke kant van de deur is mijn hoofd, mijn hart en ziel? Waar ben ik, als mensen worden vervolgd en bedreigd? Hoeveel hoop houd ik levend, als het gewoon wordt de andere kant op te kijken?

*

De boekenkast als toegangsdeur, de kaart van de bevrijding die niet snel genoeg kwam, het in een spiegel zichtbare venster op de buitenwereld, het dagboek, de ruimten van ontmoeting: dat is het Anne Frank Huis in de 21ste eeuw. Een museum met een verhaal, dat naast de talloze buitenlandse bezoekers hopelijk meer dan nu ook Nederlanders zal ontvangen. Majesteit, wij zijn u erkentelijk dat u hen daarin wilt voorgaan.